

**ІНСТИТУТ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

РИБАК Галина Федорівна

УДК 339.743.(804)

**ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ КУРСІВ В
УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ**

Спеціальність: 08.05.01 - Світове господарство і міжнародні економічні
відносини

+08.04.03

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1997

00752983 (Y)

Дисертація є рукописом.

Робота виконана у відділі міжнародних валютно-фінансових відносин Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Науковий керівник

доктор економічних наук Плотніков Олексій Віталійович,
Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН
України, завідувач відділу міжнародних валютно-фінансових
відносин

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук Новицький Валерій Євгенович,
Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН
України,
провідний науковий співробітник відділу міжнародних проблем
трансформації економічних систем

кандидат економічних наук, доцент Рязанова Надія Сергіївна,
Національний економічний університет, кафедра фінансів

Провідна організація: Київський національний університет ім. Т.Шевченка,
кафедра економіки природничих факультетів, Міносвіти
України, м. Київ

Захист відбудеться "28" чрудня 1997 р. о 15.00 годині на засідання спеціалізованої Вченої ради 26/176.01 Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України за адресою: 252030, Київ, вул. Леонтовича, 5.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 252030, Київ, вул. Леонтовича, 5.

Автореферат розісланий "28" листопада 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої Вченої ради

А.М. Хахлюк

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність теми дослідження і ступінь її розробки. Розвиток міжнародних економічних відносин, що об'єктивно обумовлений зростанням продуктивних сил, супроводжується експансією інтернаціональних відтворювальних механізмів, які продукуються більш розвиненими економічними системами. Посилення взаємозалежностей між країнами та регіонами припускає ефективне функціонування платіжного механізму, який обслуговує безперервне зростання міжнародної торгівлі та діє в рамках валютних систем - конкретних форм організації валютних відносин.

Сучасний етап розробки даної тематики дозволяє проводити теоретичний та практичний аналіз на основі багатоваріантного критичного осмислення теорій та моделей валютно-грошових відносин. Еволюція економічної думки об'єктивно обумовила появу інтернаціонального підходу до аналізу міжнародних валютних відносин, принципів формування валютних курсів, розробки новітніх механізмів валютного обміну. Одночасно не знижується значення досліджень інструментів та принципів формування національної грошово-валютної політики, особливо в період трансформації економіки. Найбільш адаптивними до сучасного стану міжнародних фінансових відносин бачаться теоретичні моделі побудови національної валютної політики, що поєднують гнучкі та тверді підходи в принципах її формування.

Найважливішу роль в теоретичному опрацюванні проблематики міжнародних економічних відносин, особливо в контексті розвитку їх монетарної сфери та прийомів управління, прогнозування грошових потоків відіграють праці: П.Браунінга, С.Брісмана, М.Гілберта, Дж.Данієлса, К.Діля, Р.Дорнбуха, С.Кохрана, В.Кріллі, Т.Лінвуда, Л.Ліндерта, Г.Майлза-Ферретті, Г.Касселя, Д.Кемме, Л.Оффісера, М.Пebro, Д.Родріка, Н.Треккера, Є.Фамі, Дж.Френкеля, М.Фрідмена, Г.Хадсона, Л.Хардеби, Х.Хауттекера, Е.Хіггінса, та інших дослідників. Загальні та спеціальні питання розвитку валютних відносин в умовах трансформації економіки висвітлені в дослідженнях вчених України та країн СНД: О.Алмазової, А.Анікіна, Г.Аннулової, З.Атласу, В.Ачаркану, А.Ачкасова, С.Борисова, А.Гальчинського, С.Горбунова, А.Дубоносова, А.Зверева, В.Корольова, Л.Красавіної, Г.Матюхіна, А.Наговіцина, С.Науменкової, В.Новицького, Ю.Пашкуса, О.Плотнікова, Є.Рассказова, М.Савлука, М.Серебряного, Д.Смислова, В.Степаненка, В.Усоскіна, М.Федорова, Л.Фрея, А.Шарова, В.Шмельова, Т.Черкасової, К.Чигова, А.Ейдельманта.

Необхідно відзначити, що сьогодні вченими розвинених країн одночасно з диференційованими дослідженнями процесів мікромакроекономічного рівня, які відбуваються в сфері міжнародних фінансових відносин використовуються підходи, що базуються на симбіозі теоретичних та практичних заходів у валютній сфері. Тенденція наукових розробок зарубіжних авторів з цієї тематики полягає в суміщенні засад різноманітних теоретичних шкіл, що досліджують феномен курсоутворення. У вітчизняній науковій думці щодо проблем встановлення та регулювання валютного курсу спостерігається яскраво виражена прихильність того чи іншого автору до однієї з традиційних монетарних шкіл. Наукові праці з цієї проблематики, як правило, не розглядають питання мікроекономічного рівня, такі, наприклад, як прогнозування руху валютних курсів і хеджування валютних операцій.

Актуальність проблеми, її наукове значення та можливе подальше практичне застосування, зумовили вибір теми дисертації, визначили її структуру, мету та зміст дослідження.

1.2. Мета і завдання дисертаційного дослідження. Мета роботи полягає в комплексному дослідженні факторів та механізмів формування валютних курсів, принципів побудови валютної політики різних країн, методів національного і міжнародного валютного регулювання і в розробці на цій основі теоретичних та практичних рекомендацій з формування національної середньострокової та довгострокової валютної політики України.

В основу дослідження покладені припущення про посилення ролі інституційних чинників у процесі встановлення валютних пропорцій та про збереження значної ролі держави в регулюванні валютних відносин в період трансформації економіки. Мета дослідження представлена через розгляд наступних основних завдань:

- визначення економічної природи й функцій валютних курсів в міжнародних економічних відносинах;
- виявлення в ретроспективному підході цілей та завдань валютного регулювання, в якому визначається роль національних та міждержавних інституціональних структур валютного регулювання;
- дослідження та систематизування світового теоретичного й практичного досвіду регулювання валютних курсів і зміцнення національних грошових одиниць в контексті його практичного застосування у побудові валютної політики України;
- проведення аналізу розвитку зовнішньоекономічних відносин й економічного підґрунтя становлення національної грошової системи в

Україні через призму сучасних монетарних теорій, а також визначення основних проблем формування валютного курсу.

1.3. Об'єкт дисертаційного дослідження. Об'єктом дослідження є розвиток валютних відносин, насамперед, в країнах, що знаходяться на тій чи іншій стадії ринкової трансформації. Очевидно, що, як у теоретичному, так і в практичному плані, дисертаційне дослідження було орієнтоване на вирішення найбільш актуальних проблем регулювання валютного курсу в Україні.

1.4. Предмет дослідження. Предметом дослідження є валютна політика, яка формується в умовах ринкового реформування національної економіки України.

1.5. Методична і теоретична основа. Методологічною й теоретичною основою дисертаційної роботи є синтезоване осмислення актуальних, з точки зору об'єктивної логіки розвитку монетарної науки, досягнень зарубіжних та вітчизняних учених. В умовах постійно зростаючого обсягу пропозицій, науково-практичної інформації, новітніх теоретичних концепцій особливого значення набуває пошук адекватної теоретичної бази, що відповідала б вимогам розвитку світових економічних процесів, з одного боку, та забезпечувала б спадкоємність і логіку сучасним науковим підходам до проблеми визначення та встановлення валютних курсів, з іншого боку.

1.6. Статистична і фактологічна база дисертаційного дослідження. Статистичну і фактологічну базу дослідження становлять дані Міністерства статистики України, Національного банку України, Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України, Міністерства економіки, а також Міжнародного Валютного Фонду, Світового банку та інших міжнародних організацій.

В процесі дослідження широко використовувалася вітчизняна та зарубіжна монографічна й періодична література, законодавчі, нормативні та статистичні документи, що регламентують валютно-грошові відносини як в Україні, так і в інших країнах, а також інформаційні бюлетені, українські і зарубіжні щорічники, статистичні збірники.

1.7. Наукова новизна дисертаційної роботи. Наукова новизна дисертаційної роботи й особистий внесок автора в одержанні наукових результатів полягає в тому, що:

- робота є системним дослідженням сучасних форм функціонування міжнародних валютних відносин, в якому виділені особливості становлення грошових систем та умови розвитку зовнішньоекономічних відносин країн з перехідною економікою. В дисертації розглянуті основні риси

трансформації економічної ідеології в умовах ринкового реформування, де підкреслено підвищене значення інституційних чинників у формуванні обмінних курсів грошових одиниць цих країн;

- на основі емпіричних даних проведений комплексний аналіз параметрів грошової системи України, а саме, механізмів та інструментів регулювання грошових агрегатів, а також досліджена еволюція зовнішньоекономічної діяльності держави. Одержані результати дозволили більш системно вивчити процес формування обмінного курсу національної грошової одиниці України;

- обгрунтована необхідність прискорення лібералізації валютних відносин в Україні з одночасним забезпеченням необхідних економічних передумов, що передують скасуванню валютних обмежень;

- на основі вивченого світового досвіду з питань валютного регулювання розроблені концептуальні підходи до реформування законодавчої та нормативної бази, яка регламентує валютно-фінансові та зовнішньоекономічні відносини в Україні.

1.8. Теоретична значимість та практична цінність дисертації. В роботі проаналізовані тенденції методів регулювання валютного курсу в Україні, напрямки формування її валютної політики. Охарактеризовані найбільш ефективні моделі встановлення валютного курсу та запровадження конвертованості національної грошової одиниці.

Практичне значення дисертації є багатоаспектним, тому що, по-перше, одержані наукові результати можуть бути використані в процесі формування валютної політики України, як з точки зору політико-економічних аспектів міжнародної діяльності, так і з точки зору виключно прагматичного підходу, в якому валютний курс представляється не як об'єкт державного впливу, а як інструмент національної економічної стратегії. По-друге, наукову цінність представляють результати емпіричного аналізу, зокрема оцінки перспектив розвитку валютних відносин в Україні.

Фактичний і теоретичний матеріал дисертації може бути використаний для викладання нормативних курсів "Міжнародні економічні відношення", "Теорія грошей" та спецкурсів з питань валютного регулювання, при підготовці навчальних і методичних посібників, а також для розробки законодавчої та нормативної бази з питань валютного регулювання.

Положення дисертаційного дослідження також можуть бути використані у практичній діяльності комерційних банків й Національного банку України.

1.9. Апробація роботи. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України і відноситься до теми "Шляхи стабілізації і розвитку валютно-фінансової системи України в контексті світового досвіду" - Державний реєстраційний № 0195V000802, шифр П 93/02.95.

За результатами виконаного дослідження опубліковано 4 наукових статті.

1.10. Обсяг і структура дисертації. Структуру дисертації складають: вступ, три розділи, висновки і рекомендації, додатки, список використаної літератури з 223 найменувань.

Мета і завдання дослідження визначили структуру роботи:

Вступ

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ КУРСІВ

- 1.1. Економічний зміст і функції валютних курсів
- 1.2. Необхідність, цілі і завдання валютного регулювання
- 1.3. Валютне регулювання на міждержавному рівні в структурі світової валютної системи

Розділ 2. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

- 2.1. Економічні основи становлення та розвитку національної грошової системи
- 2.2. Розвиток валютних відносин в Україні
- 2.3. Проблеми визначення валютного курсу національної грошової одиниці

Розділ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

- 3.1. Світовий досвід стабілізації національних валют і забезпечення їх конвертованості
- 3.2. Перспективи розвитку валютних відносин в Україні

Висновки

2. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Сучасний рівень розвитку міжнародних економічних відносин ставить з новою гостротою проблему розвитку ринкових відносин в країнах з перехідною економікою, де надзвичайно важкою є мета - регулювання зовнішньоекономічної діяльності, в якому центральне місце традиційно відведено регулюванню валютного курсу і якій знаходить своє відображення у наступних функціональних проявах:

- по-перше, валютний курс являє собою спосіб інтернаціоналізації грошових відносин. За допомогою валютного курсу переборюючи локальне обмеження, національні гроші отримують вихід на міжнародну арену, утворюючи єдину світову систему грошей;

- по-друге, на основі валютного курсу відбувається зіставлення цінних структур та результатів процесів відтворення національного продукту;
- по-третє, за допомогою валютного курсу зіставляються національні ціни та національні вартості;
- по-четверте, через валютний курс передається економічна інформація між учасниками зовнішньоекономічної діяльності;
- по-п'яте, валютний курс бере участь у перерозподілі національного продукту між країнами.

Теоретичні погляди та практичні заходи в області встановлення курсових співвідношень в цілому відповідали генеральній лінії еволюції грошей від золотих до кредитно-паперових. Початково виникнувши як наслідок необхідності обслуговування зовнішньої торгівлі, обмінний курс базувався на твердій об'єктивній основі, маючи матеріальний субстрат у вигляді золотих паритетів. Зміни вексельного курсу відбувалися через зміни: по-перше, у кількості паперових грошей у внутрішньому обігу, по-друге, в зовнішніх грошових та товарних потоках, по-третє, у вартості благородних грошових металів. Шляхом механізму "золотих точок" ринкові котировки відхилялися від фіксованих металевих паритетів лише у мінімальних межах, а валютний курс залишався однозначним і твердим економічним параметром.

І згодом, за часів Бреттон-Вудської валютної системи матеріальною основою формування валютних курсів також було золото, тому що паритети всіх майже валют були зафіксовані у доларах США, якій проявлявся у напрямках здійснюваного обміну "національні гроші - долар - золото".

К 80-рокам світове економічне співтовариство емпіричним шляхом прийшло до іншої концепції курсового механізму - більш ускладненого, де основу сучасного курсу валют як ціни національних грошей утворює не конкретна цінність, а цілий комплекс курсоутворюючих факторів. Їх комплексний вплив формує попит-пропозицію валют на світових ринках, в якому момент збалансованого впливу факторів формування валютних курсів теоретично представляє конкретну величину обмінного курсу як курсу реального.

Необхідно відзначити, що в дискусії про причини розвитку валютного курсу спостерігається переміщення акценту в факторному аналізі курсоутворення в бік інституційних величин і системи економічних поглядів та ідей, що співзвучне з сучасною тенденцією встановлення курсових співвідношень. Представники різноманітних контрверсійних напрямків у цій галузі економічної науки в сучасних умовах вільно чи

мимоволі, прямо чи не прямо визнають, що курсоутворення у вирішальному ступені залежить від волі та політики держави.

З цієї точки зору курсоутворюючі фактори можуть бути вистроєні в логічний ряд, по-перше, за ознакою їх врахування в економічній політиці держави, що передбачає керованість, передбачуваність та прогнозованість результатів факторного впливу на валютний курс, і, по-друге, за часовим лагом, з яким кожний вплив на один з факторів, знаходить свій прояв на практиці.

До першої групи факторів відносяться такі, впливи яких формують довгостроковий тренд валютного курсу, і які ставлять його величину в залежність від глибинних економічних процесів національного та світового господарських комплексів. Вплив уряду на це коло факторів здійснюється опосередковано через інструменти грошової, фінансової та соціальної політики, отримуючи у власному завершенні зміну валютного курсу, що носить фундаментальний характер, тобто ту основу формування курсу національних грошей, що відбиває сутність економічних та фінансових умов у країні. До цієї групи відносяться: ефективність національного виробництва, галузева структура народного господарства, забезпеченість енергоносіями та сировиною, темпи економічного росту, місце країни в міжнародному поділі праці, рівень споживання та накопичення, рівень технології і комунікацій, рівень розвитку фундаментальних та прикладних науково-технічних знань, ступінь інтегрованості країни в різні угруповання й світове господарство, його інституційна основа, законодавча та нормативна база, стан державних фінансів.

До другої групи відносяться ті фактори, що за своєю сутністю є інструментами середньострокової політики держави у галузі міжнародних торговельних і валютно-грошових відносин. Тут вплив уряду на згадані сфери господарювання може мати в окремих випадках і прямиий характер. Вплив факторів другої групи на механізм курсоутворення піддається більш-менш точній оцінці та прогнозуванню, хоча й з суттєвим застереженням, що на сьогоднішній момент немає відповідних критеріїв, які дозволяють судити про реальність курсових співвідношень, але це і є єдина реальність, що забезпечує валютний обмін. До другої групи відносяться: темп інфляції та відмінності в темпах інфляції, рівень норми відсотку та відмінності в рівнях ставки відсотку, стан платіжного і розрахункового балансів, грошово-кредитна політика та валютне регулювання, ступінь використання певної валюти.

І, нарешті, до третьої групи відносяться фактори, що не підлягають абсолютно точному прогнозуванню в перспективі, які мають одномоментний вплив і непередбачувальні наслідки з короткочасними, але

значними зрушеннями у валютних співвідношеннях. До них відносяться: одномоментна нескоординованість економічної політики різних країн та угруповань, спекулятивні операції на валютному ринку, інфляційні очікування, раціональні очікування операторів ринку.

В сучасних умовах валютний курс, що став інструментом економічної політики, відображає цілі та завдання внутрішнього і зовнішнього регулювання народного господарства країни. Головною проблемою, яка постала перед сучасними взаємозалежними економіками, є проблема суміщення у валютному секторі гнучких та негнучких елементів, що містяться у кожній економіці. Особливо складно вирішується це завдання валютного регулювання в країнах, що розвиваються, і в країнах перехідного періоду, для яких є характерною недостатня розвинутість організаційно-економічної інфраструктури валютних та фінансових ринків, відносно вузький діапазон функціонування ринкових інститутів та невелика кількість фінансових посередників, що володіють обмеженою кількістю грошових інструментів. Ця група країн, не володіючи важелями управління валютним фактором на міжнародному рівні, оперує національними засобами валютного регулювання спираючись на обмеження, тому що існує проблема збереження самостійності національної економіки. Але об'єктивні процеси інтеграції та залучення до світових стандартів змушують країни, що розвиваються, різноманітно, складно, з відступами проводити політику на більшу відкритість в валютній сфері. Загальна тенденція валютних режимів цих країн стоїть на шляху послідовного руху по мірі зміцнення конкурентоспроможності національних економік від жорсткої фіксації до керованого плавання.

Валютні пропорції, які складаються в обставинах зростаючої взаємозалежності у міжнародній торговельно-фінансовій сфері і зростаючої мобільності факторів національних виробництв, вимагають глобальної координації загальноекономічної політики. Необхідність застосування механізму функціонального регулювання валютної сфери спостерігалась з моменту краху золотомонетного стандарту. Особливо вона зросла в зв'язку з введенням на основі Ямайської угоди ліберального валютного порядку, де рамки національних і інтернаціональних економічних інтересів в пріоритетному плані детермінують розвиток валютних курсів. В цьому зв'язку наднаціональне валютне регулювання покликано розв'язувати подібні протиріччя, звідси спроби провідних держав світу посилити колективне регулювання процесу курсоутворення.

В Україні розвиток зовнішньоекономічних відносин і формування національної грошово-валютної політики, головним чином, було детерміновано особливістю перехідного періоду та геополітичним

положенням, яке займає країна у європейському регіоні. Ринкова трансформація економіки командного типу зумовила суспільство оцінювати та враховувати національні, політичні, географічні, економічні й ментальні особливості, ступінь інтегрованості національної економіки в міжнародне господарство, рівень гарантій економічної безпеки та ступінь впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на внутрішню ситуацію в країні.

Для України створення ринкового середовища у зовнішньоекономічному секторі знаходилося в нерозривному зв'язку зі створенням власної грошової системи. Введення в безготівковий обіг купоно-карбованця цілком обґрунтовано можна розглядати як грошову реформу, що створила власну грошову систему, тому що в момент емісії купоно-карбованців законодавча база України містила відзнаки в умовах та параметрах, які регламентували обіг радянського рубля та української грошової одиниці. Зовні стимульована грошова реформа породила у владних структурах розгубленість і нерішучість, що призвело до того, що країна отримала тимчасову грошову одиницю, над якою постійно вісила загроза зміни на іншу валюту.

Цілком очевидно, що акцентування тимчасовості введеної грошової одиниці за своїм впливом відіграло найнегативнішу роль у розвитку грошових відносин в Україні. Як наслідок, всі заходи, що спрямовувались на зміцнення національних грошей, обходилися державі значно дорожче, ніж це було б при підготовленому введенні постійних грошових знаків в 1991-1992рр.

В Україні довгий час велася дискусія про черговість завдань грошової реформи, але практика запропонувала свій варіант становлення та розвитку грошової системи, де події відбувалися в наступному порядку:

1. 1992р. - створення власної грошової системи. В цей момент економіка України була виведена з рублевого простору, була встановлена монополія України на випуск національних грошових знаків, а також створений власний емісійний механізм.

2. 1992-1996рр. - розвиток функцій грошей та стабілізація фінансово-грошової системи, яка супроводжувалася глибокою економічною кризою.

3. 1996 -1997рр. - закріплення стабілізації національних грошей шляхом введення в обіг постійної грошової одиниці. Введення гривні являє собою елемент цільового психологічного впливу, тому що емісія нових грошових знаків не порушила принципів функціонування грошових відносин та повністю зберегла діючі параметри грошової системи.

Розвиток власне валютних відносин в Україні відбувався в умовах відсутності основного закону про валютне регулювання. Законодавча база з

питань зовнішньоекономічної діяльності являє собою сукупність підзаконних та відомчих актів, утворюючи при цьому середовище, в якому суб'єкти господарювання в зовнішньому секторі економіки вимушені пристосовуватися до майже щомісяця змінюючихся правил поведінки на валютному ринку. Необхідно підкреслити, що у валютній сфері ще попереду здійснення додаткових кроків по упорядкуванню законодавчої бази функціонування валютних відносин в Україні, це означає, що ступінь лібералізації валютних відносин повинна бути скоординована зі ступенем залучення держави до управління іншими сферами економічного життя. В цьому зв'язку, проблема визначення валютного курсу національних грошей включає в себе три складові:

- спосіб встановлення обмінного курсу;
- ступінь конвертованості національних грошей та визначення режиму валютних обмежень;
- ефективність прогнозування змін в пропорціях валютного обміну, без якого, у кінцевому рахунку, не можлива побудова реальної валютної політики.

В Україні валютний курс був особливо підданий впливу інституціональних факторів, головними з яких були відсутність докладно розроблених програм виходу з економічної кризи та повільне реформування законодавчої бази, яка була б спроможна відповідати ринковим умовам функціонування економіки.

Історія встановлення валютного курсу українських грошей - це історія боротьби двох концепцій економічного розвитку держави: теорії вільного ринку та теорії жорсткого державного регулювання. Проте, жоден з цих підходів у застосуванні не дав очікуваного ефекту, тому що не були розроблені або не повністю використовувалися інструменти економічного регулювання господарських процесів.

Відсутність загальної стратегії реформування економіки України відобразилася у повній мірі на розвитку валютних відносин. Тут протягом двох років декілька разів були використані контрверсійні теоретичні концепції регулювання валютного курсу. Від шокової лібералізації валютної сфери на початку 1993р. до жорсткого адміністративного державного регулювання у середині 1993р., з наступним поверненням до ринкового механізму курсоутворення до кінця 1994р. Простота маніпуляцій обмінними курсами містилася в тому, що в той період взялися регулювати те, що зрегулювати було простіше всього, тобто те, що лежить на поверхні - гроші.

Значення зовнішньоекономічних відносин для ринкової трансформації економіки України визначає необхідність застосування новітніх підходів у регулюванні валютної сфери.

Вирішення проблеми наповнення національних валют реальною силою, що відображала б рівень економічного розвитку держави, який забезпечує конвертованість необхідних елементів національної економіки, є однією з найважливіших цілей економічної та валютної політики держави. Міжнародний досвід свідчить, що введення конвертованості національної грошової одиниці несе в собі певні переваги для народного господарства, але, поряд з цим, вимагає обережного підходу до зняття обмежень по поточних валютних операціях і показує недоцільність миттєвого введення її повної конвертованості, яку треба розглядати як особливий вид фінансових вкладень, що приносять прибуток в майбутньому, але вимагають чималих витрат у сьогоднішні. Поточні втрати від зняття обмежень по валютних операціях викликані, в першу чергу, лібералізацією імпорту, який спроможний значно потіснити національного товаровиробника на внутрішньому економічному просторі.

Аналіз досвіду успішно проведених грошових реформ, спрямованих на зміцнення національних валют, доводить, що вони тісно пов'язані зі збільшенням виробництва і товарообігу, є стимулом розвитку цих процесів та одночасно спираються на ці процеси.

В цьому зв'язку, особливий інтерес представляє і може бути використаний в Україні досвід тих країн, що мали чи мають перед собою подібні українським проблеми перебудови економічних процесів, а саме, інфляцію, падіння і декапіталізацію виробництва, спад інвестиційної активності, зниження життєвого рівня та ріст безробіття, тобто досвід країн колишнього соціалістичного табору. Порівняння України з східноєвропейськими країнами свідчить, що умови перебудови їх економік мають багато спільного.

Важкий процес ринкової трансформації був посилений розвалом стійких зв'язків у рамках СЕВ та СРСР. Характерною рисою кризи, що охопила постсоціалістичні країни, стала надмірна інфляція, темпи якої довгий час не піддавалися зниженню. Класичні рецепти у цій ситуації виявилися не дійовими, разом з цим, ті країни, що не проводили рестриктивну монетарну політику, опинилися на грані катастрофічної гіперінфляції, а країни, що зуміли поставити інфляцію під контроль, розраховувалися за це більш високим рівнем безробіття.

З початку в європейських країнах східного регіону підкреслювалася першочерговість завдання фінансової стабілізації у порівнянні зі здійсненням структурних реформ та надання переваги шоковим перетворенням перед поступовими. Особливо популярними визнавалися монетариські засоби трансформації економіки, в яких реалізовувався наступний пакет заходів по виходу з кризи:

- стабілізація грошової пропозиції через послідовне скорочення темпів її зростання;

- фіскальна політика, що ставала все більш жорсткішою, і в якій скорочення дефіциту державного бюджету розглядалося як головна мета економічної політики держави. При цьому не приймалося до уваги, що це скорочення не є достатньою умовою оздоровлення економіки;

- обмеження внутрішнього споживання шляхом первинної значної девальвації курсу національних валют. Цей крок ув'язувався з лібералізацією зовнішньої торгівлі з одночасним стимулюванням експорту, обмеженням імпорту, які повинні були сприяти зовнішньоекономічній рівновазі реформуємих економік. Зовнішньоекономічна лібералізація постійно супроводжувалася девальвацією національних грошей;

- стрімке впровадження ринкових інновацій, оскільки ринок апіорі відіграє конструктивну роль. При цьому, створення інституту стимулювання виробництва і запровадження чітких правил ринкової поведінки взагалі не розглядалося;

- майже миттєва лібералізація економіки, в якій ринок розглядався як головний засіб координації різноманітних форм діяльності.

Практика довела неспроможність більшості цих пропозицій. Більш глибокий аналіз не дозволяє виявити в цих країнах послідовне регулювання економіки класичними ринковими механізмами. Показовим є той факт, що в тих країнах, де витрати реформ виявилися відносно меншими (Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина) держава забезпечувала свою присутність в економічній та соціальній сфері, а при необхідності не зупинялася перед застосуванням заходів, які не узгоджуються з неоліберальною концепцією.

В цілому, досвід трансформації економік центрально- та східноєвропейських країн переконливо доводить, що найпростіші маніпуляції з грошовою сферою не можуть ефективно вирішувати проблеми постсоціалістичної трансформації, тим більш вони не можуть вирішити проблеми забезпечення конвертованості національних грошей. Після невдалих спроб однобічного застосування неокласичних підходів в реформуванні економік, в економічній політиці взяв верх здоровий прагматизм.

Слід зауважити, що успіх чи невдачі економічних реформ у постсоціалістичних країнах важко пов'язати з будь-якою конкретною системою валютного курсу. Їх спектр розповсюджується від "валютного бюро" в Естонії та Латвії до плаваючого курсу в Словенії. Проміжні системи, такі як прив'язка до кошику валют, використовували Чехія та Словаччина, рухому прив'язку або валютний коридор практикували Польща, Угорщина та Росія, керована плаваюча система валютного курсу (шляхом

інтервенцій Центрального банку) застосовувалася в Хорватії, Болгарії та Румунії. Втім, додаткові труднощі в перебудові ринкових процесів створюються при частих змінах форми встановлення валютних пропорцій.

Сучасні тенденції розвитку політики обмінних курсів можна охарактеризувати наступним чином:

1. Переваги плаваючого обмінного курсу не є однозначними. В країнах з перехідною економікою практика значно відрізняється від теорії, а динаміка валютного курсу не завжди відповідає напрямку макроекономічної політики. При плаваючому обмінному курсі в державах, що здійснюють трансформацію національної економіки, його падіння супроводжується скорочуванням агрегативної пропозиції.

2. Переваги фіксованого обмінного курсу виглядають більш контрастно у нестабільному економічному середовищі, але успіх твердих валютних співвідношень є надто проблематичним у випадках: недостатніх темпів структурних змін, непослідовності здійснення економічних перетворень та генерування інфляційних очікувань.

3. Система регульованих валютних курсів теоретично надає можливість коректувати пропорції валютного обміну в момент критичних їх змін, а також надає можливість проводити більш гнучку монетарну політику. Така система активно використовується, але вона має свої обмеження, серед яких найнебезпечнішим є значна імовірність прийняття волюнтаристських рішень. Треба пам'ятати, що обмінний курс може бути реально керованим при його депреціації на протязі короткого проміжку часу (два, максимум, три місяці) й тільки в поєднанні з іншими компонентами макроекономічної політики.

Нині в Україні залишається відкритим питання про спосіб встановлення курсових співвідношень. Це пояснюється наступним:

- з одного боку, тривала відносна стабільність валютного курсу гривні створює ілюзію оптимальності його керованого плавання;
- з іншого боку, процеси, що розвиваються на фінансовому ринку України, передбачають наявність в майбутньому проблем, які будуть мати безпосередній вплив на величину обмінного курсу національних грошей.

3. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Виконання роботи на адекватному сучасним вимогам рівні потребувало теоретичного і практичного аналізу механізму регулювання валютного курсу в Україні, при цьому методи та прийоми організації валютних відносин розглядалися з точки зору накопиченого світового теоретичного та

емпіричного досвіду. Проведений аналіз дозволив зробити наступні висновки:

1. Функціонування валютних курсів на сучасному етапі розвитку світової економіки супроводжується певним відторгненням валютних курсів від вартісних співвідношень сфери виробництва, що проявляється у відсутності об'єктивної речової основи їх формування. Розвиток цього процесу вглибину породжує додаткову множину курсоутворюючих факторів, в якій динаміка валютних курсів детермінована факторами не тільки фундаментальних економічних процесів господарських комплексів, але й впливами умов позаекономічної сфери. Отже, інституційні величини набувають вирішального значення в ході встановлення валютних пропорцій, і, в зв'язку з цим, державне регулювання валютних відносин представляється необхідною передумовою збереження стабільності економічних систем.

2. Режим валютного курсу, що є способом передачі дії внутрішньоекономічних факторів у зовнішнє середовище і, навпаки, не може істотно змінити процеси вимірювання національної та інтернаціональної вартості. В зв'язку з чим, вибір системи валютного курсу залежить від рівня економічного розвитку держави, ступеня відкритості економіки, участі країни у інтеграційних угрупованнях та, в деякій мірі, визначається відповідними діями партнерів по зовнішньоекономічній діяльності й міждержавними обмеженнями.

3. Лібералізація валютного сектору повинна супроводжуватися необхідною структурною перебудовою в народному господарстві, в іншому випадку введення конвертованості національної валюти стає провалом.

4. Без повноцінних та стійких грошей не можливий розвиток економіки, але їх стійкість забезпечується тоді, коли ефективно працюють ринкові механізми.

5. Розвиток виробництва на основі застосування досягнень науково-технічного прогресу не повинен припинятися ані при яких обставинах, у іншому випадку відставання в розвитку стає втратою позицій національної валюти на світових ринках.

6. У нинішній час для України важливо припинити намагатися і надалі проводити загальнонаціональні економічні реформи за рахунок однієї лише монетарної сфери. Розвиток валютних відносин в Україні знаходиться у тій фазі, яка не вимагає кардинальних змін в монетарній сфері. Ліміт різких і непослідовних "реформіських" заходів у валютно-грошових відносинах давно вже вичерпаний, а їх оптимізація прямопропорційно залежить від поліпшення законодавчого клімату, зростання обсягів виробництва й

активізації інвестиційних процесів за рахунок коштів вітчизняних господарських структур та населення.

6. Забезпечення конвертованості завжди супроводжується формуванням конкурентного середовища, в якому суперниками виступають як резидентські, так і нерезидентські господарські структури. В зв'язку з цим, представляється економічно недоцільним введення конвертованості гривни без попереднього вирішення ряду завдань, до яких відносяться: прискорення реформи фінансової та бюджетної системи України, підвищення рівня платіжної дисципліни, реалізація програми підтримки та розвитку малого і середнього бізнесу, а також інституту підприємництва, прискорення проведення структурних реформ і другого етапу приватизації, удосконалення ринку державних цінних паперів.

4. РОБОТИ, ЯКІ БУЛИ ОПУБЛІКОВАНІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Проблеми формування об'єднаної грошової системи / Зб. праць вчених. - К.: ІСЕМВ НАНУ, 1995. - Вип. 1. - С. 25-30.

2. Особливості реформи валютно-фінансової сфери в Україні / Зб. праць вчених. - К.: ІСЕМВ НАНУ, 1995. - Вип. 2. - С. 56-57.

3. Сутність та функції валютного курсу в системі міжнародних валютних відносин / Зб. праць вчених. - К.: ІСЕМВ НАНУ, 1996. - Вип. 3. - С. 54-59.

4. Необхідність, цели и задачи валютного регулювання / Зб. праць вчених. - К.: ІСЕМВ НАНУ, 1997. - Вип. 7. - С. 17-21.

АНОТАЦІЯ

Рибак Г.Ф. Проблеми регулювання валютних курсів в Україні з урахуванням світового досвіду.

Дисертація є рукописом.

Дисертація на здобуття вченого ступеню кандидата економічних наук за спеціальністю 08.05.01 - Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ - 1997 р.

В дисертації представлений комплексний аналіз розвитку валютних відносин в Україні, розкриті особливості проведення грошових реформ, які направлені на створення власних грошових систем і на досягнення конвертованості національних грошових одиниць в різних країнах.

Запропоновані і обґрунтовані концептуальні підходи до формування ефективної валютної політики України.

Ключові слова: країни з перехідною економікою, валютні відносини, грошова система, конвертованість, валютна політика, валютний курс.

АННОТАЦИЯ

Рыбак Г.Ф. Проблемы регулирования валютных курсов в Украине с учетом мирового опыта.

Диссертация является рукописью.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.05.01- Мировое хозяйство и международные экономические отношения. Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины, Киев - 1997г.

В диссертации представлен комплексный анализ развития валютных отношений в Украине, раскрыты особенности проведения денежных реформ направленных на создание собственных денежных систем и на достижение конвертируемости национальных денежных единиц в различных странах. Предложены и обоснованы концептуальные подходы к формированию эффективной валютной политики Украины.

Ключевые слова: страны с переходной экономикой, валютные отношения, денежная система, конвертируемость, валютная политика, валютный курс.

ANNOTATION

Galyna Rybak. The problems of regulation of the foreign exchange rates in Ukraine in the context of the world's experience.

The dissertation is the manuscript.

The dissertation is for award of Ph. D. Degree in Economics under speciality 08.05.01 - World Economy and International Relations. Institute of World Economy and International Relations, National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev - 1997.

Dissertation represents complex analysis of the development of the exchange relation in Ukraine, shows specific features of the monetary reforms aimed at the establishment of the monetary systems and at the achievement of the national monetary units convertibility in different countries. Concept approaches as to the establishment of the effective exchange policy of Ukraine are proposed and theoretically substantiated.

Key words: country with transitive economy, exchange relation, monetary system, convertibility, exchange policy, foreign exchange rates.

Підписано до друку 25.11.97р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк.1.0, Обл.-вид. арк. 0,8.
Наклад 100. Зам. 305.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

435648

AB 38985